

Fra Ribe og omegn på Christian Falsters tid.

Af Højskolelærer Dr. phil. Marius Kristensen, Askov.

DER er et afsnit af Ribe bys historie, som Kinch desværre ikke nåede at behandle, men som i visse måder er et af de smukkeste i den gamle kongestads lange levned. Det er Holbergstiden, da Ribe med god grund kunde nævnes som Danmarks digterby fremfor alle andre, selv København. Der havde vel været tider, da Ribe stod i højere ry for lærdom; på det område kunde Odense vel nu snarere siges at være på højden. Men i digtekunsten kunde ingen by i Danmark kappes med Ribe. Og selv om måske Odense var mere lærd, behøvede Ribe heller ikke i så henseende at skamme sig. Der var måske ingen latiner i Danmark, som i udlandet nød sådan et ry som rektoren i Ribe, den gamle ærværdige lektor ved domkapitlet var en stor historiker, ikke mindst hvad hans egen by angik, og til to sådanne navne kunde man endda føje navnet på en af Danmarks lærdeste orientaler, selv om han ikke ret forstod at gøre sin lærdom frugtbringende. Nej, Ribe kunde nok tåle at vise sig i godt selskab.

Som hovedkilde er benyttet Falsters „*Amoenitates philologicae*“, der citeres *Amoen.* med bind og nummer på den pågældende diskurs.

At Ribe var stolt af sig selv var også tydeligt nok. Den berømte læge Ancher Anchersen ønskede så lidt som den berømte latiner Christian Falster at lade sig forflytte til universitetet, og de to „præsidenter“, Matthias og Casten Worm kunde sikkert med deres indflydelsesrige familieforbindelser have nået anselige stillinger i hovedstaden, hvis de ikke havde foretrukket det roligere liv i den gamle „stapelstad“. Det er nogle billeder fra Ribe, den gamle, fornemme by, som den var i Holbergs — eller vi må vel her hellere sige *Falsters* — tid, som vi skal se på.

Toppen på kranssekagen var „hans højædle excellence“, stiftamtmand *Christian Carl Gabel*, en sønnesøn af Frederik III.s mægtige minister. Han var født 10. nov. 1679 og havde fra sin tidlige ungdom været sømand, allerede 21 år gammel var han kaptejn-løjtnant, hvad han vel til dels kan takke sin familie for. I den nordiske krig rykkede han rask opad, så at han allerede 1715 blev viceadmiral og kammerherre efter den glimrende sejr, han med udmærket hjælp af Peder Wessel vandt på Kolberger Heide. Det var i anledning af denne kamp, Sorterup skrev sin anden heltesang:

Der farer en drabelig kæmpe om bord,
 fra hvilken vi venter at høre,
 at han ej skal træde på Dannemarks jord,
 før han haver sejer at føre.
 Gud give os sejer og ære.

Heri fortælles videre om kampen:

I sjælen og sindet hr. *Gabel* blev fro,
 der disse kom hannem i sigte.
 Med redelig hjærte og adelig tro
 han agted for Kongen at figte.

Blodfanen ophissedes straks udi rå,
og lugerne stode oplukked'.
Så snart som han fjenden for øjnene så,
om sejren til Herren han sukked'.

Han hilste sin fjende med tre og med ni,
med øverst' og nederste lage;
så mangen en vistes den genneste sti
til roligste hvile at tage.

Han lynede døden af lugerne ud,
gav torden af stykkernes munde,
for skålen, som skænktes i hedeste lud,
har mangen et øje mått' blunde.

Han figted, mens dagen på himmelen var,
fuld ridderligt, tappert og modigt,
at tabe i hjertet ham inderlig skar,
han agted ej, slaget var blodigt.

Om morgenen årle, der dagen fremskred,
og solen gav lysning i øje,
hr. Gabel da atter til fjendens fortræd
for sejren har vovet sin trøje.

Men lysten til striden for fjenden forsvand,
ti vaged han fanen den hvide,
ham fattedes kræfter og styrke, så han
da voved ej længer at stride.

Og så fortæller Sorterup, at det lykkedes Svenskerne at ødelægge et af skibene, men alle de andre tog Gabel og indlemmede i den danske flåde, deriblandt Wessels senere så berømte „Hvide Ørn“; ligeledes tog han omtr. 1800 fanger ved denne lejlighed.

Efter denne sejr tog Gabel del i admiral Rabens store kamp under Rygen den 8. august 1715 og medvirkede senere ved Stralsunds erobring. I 1716 holdt han søen med en mindre eskadre for at afskære Sven-

skernes transporter, og udførte også sit hværv til kongens tilfredshed. Endnu i foråret 1717 lå han som øverstkommanderende i Østersøen, men 31. maj gik han fra den aktive krigstjeneste over til styrelsen som overkrigssekretær, en post, der nærmest svarer til en forsvarsministers, men uden sæde i det egentlige ministerråd. Samtidig blev han hvid ridder. Endnu i nogle år nød han kongens gunst, som han sikkert også fortjente, men da den Deichmannske bande blev sluppet løs over embedsmændene, var jo ingen sikker mere. Også Gabel blev anklaget for bestikkelighed, men dog ikke fældet dengang.

Kort efter fik han (1725) uformodet sin afsked som overkrigssekretær. Det var måske en politisk afskedigelse, foretaget for at berolige Rusland, ialfald tyder det ikke paa nogen særlig unaade, at Gabel snart efter blev stiftamtmand i Ribe. hvor der var god brug for en dygtig Mand. Hans nærmeste forgænger, geheime-raad *Kalnein* (1711—25) var næppe nogen dygtighed¹, og hans formand igen, grev Hans Schack, ligesom Gabel sønnesøn af en af Kong Frederik III's mænd, havde ligefrem forsømt sit embede. Det ser ogsaa ud til, at Gabel har taget sig dygtigt af sit embede, ikke mindst af kirke- og skolesagerne. Han boede senere mest paa Bramminggård, som han fik med sin anden hustru Anna Benedicte Steensen, hvem han ægtede i 1732.

Skønt Gabel selv ikke gav sig meget af med at skrive vers, har han dog gerne set en mand som Falster ved sit bord. Hos ham har Falster gentagne gange været sammen med Hans Schacks enke, Anna Sophie

¹ Falster yndede ham ikke (Amoen. I, 13.), da han var trættekær og paaholdende.

Rantzau (d. 1760), stifteren af stamhuset Giesegård og Gram (Amoen. I., 5 og II., 3), en dame, som aabenbart har interesseret Falster ved sin skarpe forstand og sin tungeraphed, men hvis karakter han har haft meget at udsætte paa. Det sammenstød mellem de to, der for os har mest værdi, er det, der fortælles om i Falsters tredie diskurs i andet bind. Enkegrevinden har villet høre Falsters dom om de kundskaber, hendes stesøn (lensgreven) har erhvervet sig, og Falster har adskilligt at bemærke om hans ringe kundskaber i almindelighed, men særlig forfærdet er han over den unge greves mangel paa øvelse i at udtrykke sig på dansk. Enkegrevinden undrer sig over, at dette er tilfældet; *hun har dog altid, netop for at Børnene skulde kende og elske det danske sprog, holdt adskillige danske tjænestefolk på sin herregård.* At hun samtidig har holdt en informator (huslærer), som aldeles foragtede det danske sprog, og at dette naturligvis aldrig har lydt i familien selv, fremgår af den videre udvikling. Falster lægger den unge greve alvorligt på sinde at se at tilegne sig det danske sprog. Hans forfædre i tre led har jo været stiftamtmand i Ribe, og lignende høje embeder vil også stå åbne for ham, men da vil det være af den største betydning for ham, at han kan tale med sine undergivne på modersmålet. Da den unge greve går i sig selv og beder om råd til at lære at udtrykke sig paa det danske sprog, tilråder Falster ham at læse bibelen flittigt, i tvivlstilfælde kan han jo så sammenligne den tyske tekst!

Men det er ikke blot Gabels gæster, Falster har haft sin fornøjelse at tale med. Ved præsident Casten Worms moders begravelse i 1723 har han haft lejlighed til at tale med Gabel om et æmne, han tit ven-

der tilbage til: at fortjæneste og rang står i et meget dårligt forhold til hinanden. Og det ser ud til, at excellencen og den rangløse skolemand på det punkt stemmer godt nok overens. (Amoen. I, 41)¹.

Vi så, at Gabel også ved giftermål knyttede sig til den egn, hvor han havde sin virksomhed, og sikkert også ved sit giftermål er kommet mere nøje i forbindelse med de stedlige selskabelige kredse. Dette er et forhold, vi vil se gentage sig atter og atter i det følgende. Han vedblev som stiftamtmand til sin død (3. august 1748) og ligger begravet i Bramminge kirke. 1731 fik han titel af geheimeråd.

I 8 år (1729—36) gav Gabel årlig 100 rdl. til 6 skolediscipler underhold.

Næst ham i rang kom „præsidenten“, denne titel førte nemlig siden 1667 den første borgmester i Ribe ligesom i „andre anselige stapelstæder“. I næsten halvtredsindstyve år beklædtes dette embede af en af Danmarks digtere, *Casten Worm*. Hans fader, *Matthias Worm*, en søn af den berømte læge og runegransker Ole Worm, havde været Ribe bys første præsident. Han havde vel næppe været bestemt til at komme til Ribe; hans fader var svogret med den mægtige Fincke-Bartholinske slægt, som fuldstændigt rådede ved universitetet, så fuldstændigt, at i løbet af et hundred år mindst 22 professorer på en eller anden måde hørte til slægten, og da den 21årige teologiske kandidat i 1657 drog ud på en elleveårig udenlandsrejse, var det snarest for at forberede sig til en professorgerning. Imidlertid blev han straks efter hjemkomsten udnævnt til den stilling, som han beklædte fra 1667, til han i

¹ En række breve (eller snarere billetter) fra Gabel til Falster vidner også om det fortrolige forhold mellem dem.

1702 overlod den til sønnen; og han forlod aldrig Ribe, skønt han fik udnævnelse til ekstraordinær assessor i Højesteret og justitsråd (hvad dengang var adskilligt mere end nu).

Også han knyttede sig snart til sit ny hjem, idet han ægtede sin formand, den dygtige borgmester Kasten Tønnesens enke Margrethe Ingeborg de Hemmer fra Ålborg, og ved dette ægteskab blev ejer af en gård på Nederdammen, hvor han fik sin bolig til sin død i 1707. Han blev også derved svoger til sin nærmeste mand, idet anden borgmester Jesper Hansen var gift med fru Worms søster Karen de Hemmer.

Matthias Worm var digterisk begavet. Han skrev lejlighedsvers i samme stil som den i Ribe hjemmehørende Anders Bording, Danmarks første journalist, og en enkelt gang endogså et festspil i den nymodens balletform. Mere gammeldags var hans utrykte skæmte-digte.

Hans børn blev også knyttede til Ribe. Stesønnen *Christoffer de Hemmer* blev stadsfysikus, men døde allerede 1715, kun et par år efter at Falster var kommen til Ribe. Hans søn var Falsters discipel og har måske givet ham anledning til en af diskurserne (Amoen. I., 4, om dyrs forelskelse i mennesker). Matthias Worms egen søn Casten, opkaldt efter moderens første mand, blev som sagt hans efterfølger.

I næsten halvhundredede år var *Casten Worm* præsident i Ribe. Han var født i Ribe den 28. marts 1676, var 1693 blevet student og havde studeret ved universitetet og det ridderlige akademi på Charlottenborg, men mærkeligt nok ikke rejst i udlandet. Han havde særlig lagt sig efter oldkyndighed — han var jo sønnesøn af Ole Worm —, men gik over i praktisk virk-

somhed, da faderen fik lov at overlade ham sit embede som præsident. Han vendte da tilbage til sin fødeby og giftede sig snart efter (1703) med Cathrine Nielsdatter Endorph, enke efter amtsinspektør Müller i Haderslev; efter hendes død (1705) giftede han sig anden gang med Christiane Marie Foss, en datter af den bekendte læge kancelliråd Jens Foss.

Ligesom faderen havde Casten Worm anlæg for digtning, men han er dog kun optrådt som oversætter. Det er satirer, han oversætter, ligesom Holberg og Falster samtidig, men der er rigtignok den store forskel, at medens de oversætter Juvenals satirer fra den romerske kejsertid, er det franskmændene Boileau fra forrige århundrede, hvis digt om læsepulten blev forbillede for Peder Pårs, som Casten Worm oversætter. Den ældste af disse satirer, den femte, udkom 1718, året før Holbergs og Falsters oversættelser af Juvenals 6. og 14. satire, og danner sammen med dem indgangen til den egentlige Holbergstid.

Denne satire *om adelskab*, som ikke er ubeslægtet med Falsters samtale med Gabel, men adskilligt hvasere i sine udtryk, blev trykt med latinske bogstaver og en temmelig radikal retskrivning, og den blev i de følgende år fortsat med ti til, så at ialt de første elleve forelå i dansk oversættelse; 1757 udkom en samlet udgave (hvor den tolvte var føjet til, oversat af Chr. Martfelt) med fortale af Gunnerus. Vi skal som prøve give et stykke af den åttende satire, hvor poeten viser, at et menneske er mere tåbelig end et umælende bæst, et æmne, der ligger ret nær ved det, Falster har behandlet i *Amoen*. II., 45: om de umælendes naturlige moral.

Til sin duns-kægged' søn en fader talte så:
 Om store folk din dør skal daglig hænge på:
 udvælg den bedste del. Sæt bøger kun tilbage.
 Hvad kan pro cento ti af tusinde bedrage¹?
 Et hundrede. Vel sagt. Hvad nødigt er, du véd.
 At rigdom, ære gunst på dig skal regne ned:
 da flittig gik, min søn, på denne høje skole,
 gik fra en plato hen til rentekammer-stole;
 vid, hvor trafikken bedst til fordel for dig går;
 hvad indkomst udaf salt din konge har hvært år.
 Gør kun dit hjærte hård, vær kun en folke-plager,
 en røver, troløs mand, barbarer og bedrager;
 vær ej misundelig, gør dig, min søn, kun fed
 af din elendige og arme næstes sved.
 Og for at i forstand dig Colbert ej skal trykke:
 gik at fortjæne dig med din umildhed lykke;
 straks skal du få at se, at hvær grammaticus,
 orator og poet, og hvær astronomus,
 skal sætte helte af, og deres plads dig give,
 ja store titler for i bøger dig tilskrive.
 De skal i hvært et sprog bevisé, at du kan
 ret vide grunden til al lærdom og forstand.
 Den, som er rig, er alt, og den, som haver penge,
 kan, dog han intet ved, til visdom ikke trænge.
 Han haver hjærte nok, han haver rang og mod,
 dyd, ære, tapperhed, forstand og ædelt blod.
 De store elsker ham, ham søger smukke piger;
 hvad hr. kasserer vil, de ikke imodsiger.
 Guld på et ansigt gør en glat og dejlig hud;
 men armod derimod ser såre hæsliq ud.
 Med slige ord sin søn en ågerkarl formaner,
 og ham den rette vej til rigdom dermed baner.

Man kan ikke undgå at se, at dette er nær op til Holberg, ja, versene falder endda nok så flydende som i Peder Pårs, og ikke sjældent er de ligeså fint tilspidsede. Sproget er i det hele godt og naturligt, og der findes mange gode folkelige udtryk.

¹ c: løbe op til, tysk betragen.

At Falster kunde have fornøjelse af at omgås en mand som Casten Worm, er ikke underligt; også Falster var jo, trods sin stadige syssel med de gamle, i visse måder ret moderne i sin tænkning, og trods sin uvilje mod de franske i sin latinitet noget i slægt med dem. Det er ved hans bord, at Falster tager del i drøftelsen af tolerancespørgsmaalet (Amoen. III, 1) og skarpt angriber biskop Hans Bagers brev til kongen mod de reformerte. Det er den diskurs, som ender med ordene: „Lad os ikke, idet vi forkaster andre, selv blive forkastede, men gid den algode gud må have barmhjærtighed med os og hele menneskeslægten!“

- Det er ligeledes i hans hus, han har sin skarpe drøftelse med Steffen Nielsen Ehrenfeld til Endrupholm om de timelige nydelsers og den materielle rigdoms værdiløshed i forhold til de åndelige goder — æmnet kunde egentlig godt være bygget over de linier af Worms satireoversættelse, vi ovenfor har gengivet. Men udfaldet blev desværre, at „vi rejste os fra bordet, og vi skiltes, han ingenlunde forbedret, og jeg med uforrettet sag“ (Amoen. I., 2). Ligeledes er det her, han under en tvist mellem den gemytlige tyskfødte apoteker Joh. Henrik Ostermann (apoteker i Ribe 1726—46) og den lærde og rige præst i Jærne M. Maturin Castensen (se Fra Ribe Amt 1906, s. 51 ff.) aflagde sin trosbekendelse (Amoen. I., 12). Ja, Falster kalder ham et sted (Amoen. II., 32) „en anselig mand, velbevandret i fædrelandets historie og antikviteter, med hvem jeg har megen og daglig omgang.“ Og et andet sted: „Det er vitterligt for alle, at der i næsten 18 år (d. v. s. lige fra Falsters bosættelse) og lige til den dag idag har bestået et sjældent venskab og fortrolighed mellem mig og en anselig og højfornem familie

i Ribe, så at om os kan med rette siges hint L. Hortensii ord: at hverken den opgående eller den nedgående sol nogensinde har været vidne til vore sjæles adskillelse.“

På så gode grunde hviler da den antagelse, at de to mænd i Ribe, Casten Worm og Christian Falster, der sammen med Holberg bryder vej for den danske skæmte digtning, har haft et godt forhold til hinanden, og der er, trods Falsters mistrøstige udtalelser om venskabs upålidelighed, ingen grund til at tro, at deres venskab ikke skal have været til Worms død (1750).

Gaar vi fra den verdslige til den kirkelige øvrighed på Falsters Tid, må vi først nævne bisperne.

Falster blev kaldet til Ribe af biskop *Johannes Ocksen*, en Københavner, vel af sønderjysk familie, som efter sin vidunderlige frelse ved operahusets brand 1689 havde bestemt sig til præstegæringen. Han havde rejst meget og var en af de allerførste danske præster, der kom under pietistisk påvirkning. Skønt han var hofpræst og på grund af særlig yndest hos kongefamilien steg hurtigt, ser det ud til, at han har været en fuldstændig uverdslig mand, uden nogen teologisk stridslyst så lidt som verdslig forfængelighed, en from, stilfærdig og dygtig præst. Han var kun i Ribe et år, så han udrettede vel ikke stort der; allerede 1713 blev han forflyttet til Århus bispestol, hvor han virkede i 25 år. Men én ting udrettede han ialfald i Ribe, han fik en af landets dygtigste skolemænd dertil, og herved skaffede han Ribe skole en ny blomstrings-tid.

Hans eftermand blev en ikke ukendt digter, stiftsprovst i Århus, *M. Laurits Thura*. Det er denne mand, som er biskop i Ribe i Falsters virksomste tid.

Laurits Thura var født i Nakskov, altså i samme landsdel som Falster, den 20. august 1657, søn af præsten M. Laurids Mortensen Vidsted og hans hustru Margrethe Thura, hvis familienavn han optog. Han gik først i skole i Køge, men kom så til Københavns skole, hvorfra han blev student 1676. Efter at have taget sine eksaminer blev han 1680 hører ved sin tidligere skole i Køge og 1681 rektor for denne; næste år blev han magister. 1690 opgav han sit embede for at rejse udenlands med nogle formuende unge mænd, og på denne udenlandsrejse, som varede flere år, sluttede han venskab med Frederik Rostgård. Efter sin hjemkomst blev han præst (1695) og steg fra embede til embede, indtil han altså i 1713 kom på Ribe bispestol.

Det var en gammel skolemand, der var kommen til Ribe, og det er naturligt, at han snart så, hvor dygtigt arbejde Falster gjorde. Men det venskab, der snart opstod mellem dem, har nok været med til at give Falster mistro til venskabers varighed. Da Falster blev rektor i 1723, anbefalede Thura hans ønske om at forene dette embede med konrektoratet, som det også tidligere havde været tilfældet, da rektors løn i Ribe var uanstændig lav. Det ser ud til, at sagen har mødt modstand på højere sted, og at Thura har givet efter for denne modstand — måske har han også ment, at arbejdet ved skolen var bedst tjent med, at der var en konrektor, og han vidste en dygtig ung mand, sin egen søn M. Albert Thura, som var villig til at blive konrektor. Falster satte imidlertid sine københavnske venner og velyndere i travl virksomhed for hans sag, og det lykkedes dem at føre den til sejr, så at Falster kom til at nyde også kon-

rektors løn, imod at han skulde holde og lønne en dygtig subrektor. Albert Thura blev så samme år rektor i Kolding, hvor han dog ikke blev ret længe.

Falster synes at have været let at forstemme, og nogen forstemning er der nok ved den lejlighed kommen mellem ham og biskoppen. Imidlertid har denne dog vist sig som en udmærket støtte for Falster også efter den tid, og det ser end ikke ud til, at Falsters ret udfordrende tale om rektors ret til at besætte skoleembeder (ved Bernhard Gosmanns indsættelse som hører 1727, Amoen. II., 14) har ført til noget brud. Der er dog også ud over de antydninger, man har villet finde i Falsters satire: *Om falske venner*, et og andet der tyder på, at den satiriske rektor så lidt skævt til Thura. Falster var stærkt optaget af, ja, egentlig fader til den plan, som senere blev gennemført, at man skulde nedlægge de ganske små lærde skoler og forbedre lærernes indtægter ved de store skoler ved at lægge lønningerne fra de små hen til dem. Denne plan havde vist en modstander i Thura, og Falster antyder (Amoen. II., 8), at det var fordi han selv havde fået sin første uddannelse i en af disse ravnekroge og selv havde været lærer ved en af småskolerne, at han nærrede sådan en kærlighed til dem, og spotter ret skarpt over denne forkærlighed.

Imidlertid kom det ikke til noget brud mellem rektor og biskop inden Thuras død (1731), og Falster udtaler sig også ved lejlighed varmt anerkendende om det store arbejde, Thura havde gjort for at hjælpe skolen til bedre bygninger.

Laurits Thura var ikke gift ind i Ribe-selskabet, hans hustru var Københavner, præstedatteren Helene Cathrine With, som han havde ægtet 1697, da han

var præst for de hollandske menigheder i København. Han døde den 1. april 1731, og hans enke overlevede ham i næsten 30 år.

Thuras digtning er af ret forskellige slags. Naturligvis har han, ligesom næsten alle andre, skrevet fest- og lykønskingsdigte, og de er hverken bedre eller ringere end den slags i almindelighed. Et større originalt digterværk skyldes hans venskab med Fr. Rostgaard. Denne fortalte ham om sin faders og de andre danske patrioters farer og lidelser under svenskekrigen, og Thura satte denne fortælling på vers, til dels efter en skriftlig beretning, som Fr. Rostgaard overlod ham. Det er et ungdomsarbejde, fuldent i Oxford 1694, og sendt til Fr. Rostgaard som en tak for samværet i Leiden; senere, da Rostgaard ønskede at udgive digtet, skrev Thura en vidtløftig fortale (1720), og 1726 udkom det i pragtfuld udstyrelse. De fleste eksemplarer gik til grunde ved den store ildebrand 1728. Bogen har værdi som historisk kilde-skrift, om den end må bruges med nogen forsigtighed, da den er skrevet som en lovprisning af helten.

Det er et alexandriner-digt i den sirlige stil, skønt forfatteren i fortalen påstår, at han kun kan skrive jævnt og uudpyntet, det er vidtløftigt til uudholdelighed, kan en ting siges med tyve ord, nøjes forfatteren ikke med fem. Når Hans Rostgaard i slaget ved Femern bliver såret i knæet samtidig med, at kong Christian mistede sit øje, tværes dette ud på halvanden kvartside, og ethvert uheld, der møder Rostgaard, giver straks anledning til opbyggelige betragtninger. Enkelte stykker kan nok læses endnu, som dette om Rostgaards forelskelse i en af Peder Christensen Svenskes døtre:

Ja, Rostgaard kom så tit, at alle gårdens hunde
 ham løbe logrendes imod med tavse munde,
 lidt var af kongens hværv iblandt at handle om,
 men mest han af sig selv til sinds-forfriskning kom.
 Det mærktes vel ej straks, hvad krog og drage-dukke
 der førte hannem did, og kom ham til at bukke
 for fader selv så dybt; men inden leg blev endt,
 hvad årsag der var til, blev rigtig nok bekendt.
 En sommeraften de ved havevindvet stode,
 hvor dennem muligt var en koldskål sat til gode,
 da så han udenfor et yndigt blomsterpar,
 hvis lige hvært kvarter i haven ikke bar.
 Det kom¹ hans hoved til sig efter dem at bøje,
 som solens blomster net med solen holder øje,
 og deres yndighed så stivt at stirre på,
 som man *Kircheri* urt til Rom med lyst beså.
 Han tænkte: dersom en med tusende rigsdaler
 i Holland rundelig en tulipan betaler,
 gav jeg (men hvo vil mig så stor en sum betro?)
 vel hundred tusende for en af disse to
 Men vel nok vidste han endda at holde mine
 for ej at røbe selv sit hjertes ve og pine;
 hvær gammel handel, som med værdighed og klem
 til lærdom og til lyst af værten førdes frem,
 gav han i lige mønt betaling for på love,
 med hvis² han havde hørt af skønne mænd til hove;
 så et par timers tid en halv for dennem blev,
 til aftenduggen dem til deres leje drev.
 Men ingen søvn fik han; skønt nattergal for øre
 sang længe liflig op, som rosomt var at høre,
 og skønt i næste lund fra lind- og bøgetop
 en sød og sagte vind anmodigt³ sused op.
 Ej *Orpheus* med sit spil, ej biens søde snurren,
 ej ringel-duens suk og hule knur og kurren,
 ej friskest kildevæld, ej lyd fra bæk og å
 ham kunde have kast den mindste slumren på . .
 Om end med valmu-frø hans tinding og hans hoved
 man havde tykt bestrøet, han havde dog ej sovet;

¹ fik. ² hvad. ³ yndigt (tysk anmutig).

så tankefuld han da på kedsomt leje lå:
 dog sommernatten stod ej meget længe på . . .
 Og da fik Rostgaard ret de lilier at skue,
 der vare årsag til den elskovs ild og lue,
 som, dem uvidendes, optændt i hannem var,
 jeg mener døtrene, det søde englepar
 Og tiden lærde ham, at deres pris og ære
 sig ej alene lod på kind og læbe bære,
 men at endogså dyd, forstand og Herrens frygt
 var som et stempel dybt på deres hjærte trykt.
 Der sagen var sat ind til himlen nogle uger
 (som er den rette kunst, en rigtig frier bruger),
 da kåred sig hans sjæl den yngste datter ud,
 og hende fik han og omsider til sin brud.

Hvis nogen finder disse vers noget langtrukne, må han trøste sig med, at de kedeligste endda er udeladte, da det ellers vilde have været helt uudholdeligt, og at han slipper for de lærde noter, Thura har sat under teksten til forklaring af de fine hentydninger. Thura tværer selv de mest spændende begivenheder ud i sine vidtløftige alexandrinere, så de mister spændingen, både Rostgaards forvovne sendelse fra kong Frederik III. til admiral Obdam og den dristige plan om generobringen af Kronborg. Alene den „akademiske“ finhed, at de handlende kun antydes i teksten, mens man må søge deres navne i noterne sammen med en hel del uvedkommende lærdom, er nok til at dræbe fortællingen. Det er virkelig sandt, hvad N. M. Petersen siger, at den nu kun læses for noternes skyld. N. M. Petersen har også ret, når han nævner gravskriften over Rostgaards hest som det morsomste, ikke blot i denne bog, men blandt Thuras digte overhovedet; også Thura selv må have sat pris på det, da han har optrykt det også i sine „Adskillige Poetiske

Sager" (1721); men da det meste af det er optrykt hos N. M. Petersen¹, skal det ikke aftrykkes her.

Det meste af Thuras digtning er ellers oversættelser, nogle salmer (som „Nu hviler skov og vænge“); så er der versene i Sakse til brug i den ny udgave af Vedels oversættelse, som Vedels sønnedatters søn Joh. Laverentzen agtede at udgive — de tager sig ret pudsigt ud i parykstil, men nogle af dem er slet ikke så uefne endda, og det sirlige er jo heller ikke så fremmed for Sakse. Endelig er der „Sjælens Gudelige Attraa og Forlængsel, udi trende Bøger, paa meget søde og nætte *Latinske Vers* fremsatte af *Herman Hugo* og nu udi *Danske Rim* oversatte af *Laurits Thura*“ (udgivet af Albert Thura i København 1738 med sirlige kobberstik). Bogen er ikke uden sproglig interesse (dette gælder for øvrigt alle Thuras skrifter), og trods det altfor ofte søgte udtryk for følelserne, som vel endda tit stammer fra den latinske grundform, finder man mange enkelte velformede vers, især i begyndelsen og slutningen af digtene. De altfor sødladne kobberstik har til dels kulturhistorisk værdi, som det legende barn med kæphest og vejrmølle (II) og barnet i gangvognen (XXI). Ved hele sin tone og ved sin stærke benyttelse af Højsangen peger dette jesuitiske digt mod pietismen.

En enkelt af Thuras salmer fortjener måske endnu at mindes, men i det hele og store er han af de digtere, hvis digtning ikke overlever deres egen tid. Når Falster ved hans død skriver til en ven, at Thura var den første (*facile princeps*) af sit slægtleds danske digtere, så er det måske ikke helt usandt, men det er rigtignok også et vægtigt vidnesbyrd om, hvor lavt

¹ Litteraturhist. IV., 2. udg. s. 310.

den danske digtning stod mellem Kingo på den ene side og Holberg og Brorson på den anden.

Da Thura døde i 1731, fik Falster til biskop i stedet for en ikke helt pålidelig ven en afgjort fjende. *Matthias Anchersen*, hvis fader Ancher Anchersen fra Kærteminde havde været biskop i Ribe 1693—1701, var født i Kolding den 16. marts 1682, altså kun 8 år før Falster. Han blev student fra Ribe skole 1698 og kastede sig over studiet af de østerlandske sprog. 1701 blev han rektor i Fredericia, og hos den jødiske menigheds rabbiner dær fik han lejlighed til at studere videre, især i den senere jødiske litteratur. På en udenlandsrejse udvidede han sine kundskaber i arabisk og blev en af vore lærdeste mænd i de østerlandske sprog. Det var da naturligt, at han blev knyttet til universitetet, men mindre naturligt, at det blev som professor i matematik (!). Snart gik han da også over i præstelig virksomhed, men opgav ikke derfor sine lærde sysler. I 1729 forsøgte han at udgive et lærd tidsskrift, men foretagendet havde ikke fremgang. I 1731 søgte han teologisk professur, men blev infamt kasseret af kongen, som dog samme år udnævnte ham til biskop i Ribe. I de ti år, han levede her, fik han mange vanskeligheder. Hans strid med Falster om retten til at besætte lærerpladserne ved skolen og andre ting endte med Falsters fuldkomne nederlag i 1738; men han led under stadige pengeforlegenheder, og da han døde den 26. februar 1741, sad hans enke, Marie Elisabeth Mechen, i bundløs gæld. At Falster, skønt de begge som udpræget lærde mænd måtte have nogen interesse fælles, ikke har kunnet have nogen glæde af omgangen med ham, er en selvfølge. Han nævnes et enkelt sted i Falsters diskurser (Amoen.

II., 5) som den præst i København, der på det sidste besøgte den til jødedommen overgåede prokurator Gedeløkke.

Efter Matthias Anchersen blev stiftsprovsten i Ribe, *Hans Adolf Brorson*, biskop (1741—1764), men om forholdet mellem denne Ribes største digter og Falster er der ingen efterretninger. Godt har det næppe været, da Falster afskyede pietisterne¹. Men Brorson er for stor til at gå ind i rammen her; han alene opvejer i den danske digtning hele den Falsterske omgangskreds, og endda rigeligt.

Af den øvrige lærde befolkning må vi først nævne lektor i teologien, *M. Peder Terpager*. Han var en ægte Riber, søn af rådmand Niels Pedersen Terpager og Maren Rasmusdatter Harboe, født den 22. maj 1654. Efter først at have gået i den danske, senere i den latinske skole i Ribe, blev han 1674 student, og Ribestudenten Oluf Borch, den berømte sprogmand og naturforsker, blev ikke blot hans privatpræceptor, men optog ham også i sit hus. Kun to år efter, i 1676, vendte han som teologisk kandidat hjem til sin fødeby og blev konrektor ved skolen. 1677 blev han magister, 1684 vicelektor og 1687 lektor i teologi ved domkirken og sognepræst i V. Vedsted, en stilling, han beholdt i 50 år. Nogle få uger efter, at han sidste gang havde prædiket i V. Vedsted (på 50års dagen efter sin tiltrædelse) døde han i Ribe den 5. januar 1738; et års tid i forvejen havde universitetet hædret ham som landets ældste teologiske lektor ved at tildele ham den teologiske doktorgrad.

¹ I Falsters brevveksling med Gabel omtales Brorson dog på en venlig måde i anledning af hans huslige sorger.

Terpager er ikke digter, men han er *Ribe bys historiker*. 1702 udgav han en samling indskrifter fra Ribe og 1704 Ribe bispekrønike fortsat op til hans egen tid. Hans hovedværk er dog „Ripæ Cimbricæ“, som han allerede havde i arbejde i 1702, men først 1727 kunde han sende det til København til trykning. Det brændte ved den store ildebrand 1728, men den 74-årige forfatter gav sig straks i lag med arbejdet igen, og 8 år senere var bogen på ny skrevet og udkom i Flensborg 1736. Enhver, som har haft med Ribe bys historie at gøre, ved, hvor uundværlig denne bog er (eller i det mindste var, før Kinch benyttede den til sit store værk).

Terpager ægtede 1681 sit bysbarn Maren, datter af rådmand Laurids Friis. Hun overlevede ham og døde 94 år gammel i 1751. Deres søn er den historiske samler Lars Terpager, præst i Mern (død 1772).

En af sine diskurser (Amoen. II., 26) indleder Falster således:

„En af mine embedsbrødre var til behagelig tidsfordriv i færd med at igennemlæse den berømmelige mand Peder Terpagers „Indskrifter fra Ribe“, da jeg tilfældigvis afbrød mandens læsning, da han var nået frem til de sider (155 o. flg.), på hvilke de private huses indskrifter omtales. Jeg betragter bogen, priser forfatterens fortjænester af sin fædreneby, og beklager, at de gamle græske og latinske skribenter har været så forsømmelige og set i den grad ned på det samtidige, at ingen af dem, *som jeg har truffet på, og hvem jeg ved navn kan nævne*, har påtaget sig omsorg og eftertanke for sådanne minder, hvorved han uden tvivl til sin tid vilde have vundet stor tak på de gamles vittigheds vegne.“

Falster har åbenbart sat pris på denne flittige mand, der har forstået at samle sig om en enkelt betydelig opgave og har løst denne på så smuk en måde. Han har også haft sin fornøjelse af at drøfte kirkehistoriske æmner med denne grundlærde mand (Amoen. I., 24). Han benytter Terpagers latinske oversættelse af kirkeritualet (Amoen. I., 37) og taler med glad forventning om den store Ribe-bog, som endnu ikke var udkommen (II., 18).

Om Falsters forhold til læge *Ancher Anchersen* kan jeg desværre intet oplyse. Denne udmærkede mand, broder til Grams og Holbergs ven, professor dr. juris. Hans Peder Anchersen, der skrev det første universitetsprogram på dansk (1754) og er kendt for sin velvillige deltagelse for drøftelserne af modersmålet, og til Ambrosius Stubs lærer, rektor i Odense M. Søren Anchersen, bosatte sig først i Ribe, da Falster havde afsluttet sine diskurser. Han var født den 7. januar 1702 i Bork præstegård, blev sammen med broderen Hans Peder forberedt hjemme til studentereksamen af den ældste broder Søren, blev student i 1716, studerede medicin, især fødselshjælp, dels i København, dels på en udenlandsrejse (1728—30), blev dr. med. og provincialmedicus i Ribe 1730 og virkede der i 30 år til sin død den 28. februar 1760, søgt af folk fra hele landet.

Han var gift med en købmandsdatter fra Ribe, Ingeborg Christine Fritsch, som overlevede ham i 30 år. Ægteskabet var barnløst, og han oprettede derfor et større legat til dermed at lønne en dygtig skoleholder i Ribe. Det er måske ikke helt utilladeligt at regne dette for et „Ambrosius Stubs mindelegat“, da der er god grund til at tro, at Anchersen, da Stub i

1754 oprettede sin private børneskole, har fulgt den med særlig interesse.

Både på grund af Anchersens familieforhold og hans interesse for undervisning er der grund til at antage, at han i de senere år har hørt til Falsters omgangsvener. Men der er ikke, det jeg ved, noget bestemt vidnesbyrd derom.

Sognepræst ved domkirken var i Falsters velmagts-tid *M. Søren Nielsen Seerup*, søn af sin forgænger i embedet og sønkedattersøn af Anders Vedel. Han var ikke blot ved sin fødsel og sit embede knyttet til Ribe (han var præst ved domkirken 1681—1736), men var også ved sine tre giftermål nær knyttet til Falsters omgangskreds, idet hans første hustru Ingeborg Baggesen hørte til samme ansete købmandsslægt som Falsters hustru, hans anden hustru var en søster til Peder Terp-ager, og den tredje en søster til Casten Worm. Imidlertid synes han særlig at have været en meget praktisk, virksom og dygtig mand, så Falster har måske ikke haft megen lærd drøftelse med ham. En af hans yngre sønner, Matthias Worm Seerup, var Falsters discipel og blev senere ansat af ham som hører ved skolen (1731—36); han døde som præst i Fåborg på Fyn i 1753. Måske er det en anden søn, Falster nævner som den unge bogsamler, efter hvis tidlige død ikke blot hans bøger, men også hans egne optegnelser splittedes for alle vinde (*Amoen. I.*, 47); den ældre broder Niels Terpager Seerup, som Lars Gram antyder, kan det ikke være, da han først døde længe efter Falster (1784) som præst i Horne på Fyn.

Efter Niels Seerups død i 1736 holdt pietismen, sikkert til sorg for Falster, sit indtog i domkirken, idet *Broder Brorson* blev stiftsprovst (næste år biskop

i Alborg), og efter ham hans broder *Hans Adolf Brorson* (biskop i Ribe 1741).

Kapellan ved domkirken var i samme tid *M. Claus Hansen Gosmann*, også Riber af afstamning, idet hans fader, der døde som præst i Middelfart 1680, i sin ungdom var konrektor i Ribe (1653—55), ligesom han havde haft sin skolegang i Ribe. Også ved sit giftermål med Mette, datter af domkirkekapellanen Bernt Laugesen Vedel, en sønnesøn af Anders Vedel, var han knyttet til byen og Falsters omgangskreds. Han var kapellan ved domkirken 1691—1732. Falster omtaler ham flere gange som en meget veltalende mand og en nidkær sjælesørger (en sand Chrysostomus og Timotheus, Amoen. I., 40; ganske lignende udtryk i III, 9), og det synes at have været den prædikant, Falster særlig har hørt. Også hans søn Bernhard Gosmann (f. 1702, død som præst i Brudager på Fyn 1743) var Falsters discipel og (1727—30) hans medhjælper som hører ved skolen. Det var ved hans indsættelse, Falster holdt sin tale om rektorenes kaldsret til lærerembederne (Amoen. II., 14).

Claus Gosmanns efterfølger Nicolaj Ottesen Clausen, som forud fra 1730 havde været hører ved skolen, synes ikke at have staaet i noget nærmere forhold til Falster. Og bedre blev det vel ikke, da den berygtede Augustinus Haards (Amoen. II., 10) søn Peder Haard i 1746 afløste Clausen.

Ved Katrinekirken (Sortebrødrekirken) var Søren Seerups svigersøn *M. Laurids Jørgensen Fog* sognepræst lige fra 1692 til 1747 (til 1710 som sin fader Jørgen Lauridsen Fogs medhjælper). Både han og hans broder *Clemens Fog*, præst i Hviding (1707—63), hørte til Falsters kreds. Laurids Fog omtaler han (Amoen. I.,

13) som „en prædikant og nær ven af mig, som både var rig på veltalenheds hæder og uegennyttigheds pris, ret et mønster til efterfølgelse“, hvis da Lars Gram har ret i, at det gælder ham. Udtalelsen kunde lige så godt passe til Claus Gosmann. Broderen omtales (Amoen. I., 33) som den, der hævder sin myndighed dygtigt overfor det pietistiske røre ved et bondebryllup, noget, der naturligvis er helt i Falsters smag. Han var ikke nogen pedant (Amoen. II., 2). Mon den musikalske pietist, han træffer sammen med i Hviding præstegård ved datterens bryllup (III., 15) og som er fuld af beundring for provst Schrader i Tønder, ikke skulde være hans senere stiftsprovst og biskop, som 1722—29 var præst i Randrup? Bruden må vel have været Clemens Fogs ældste datter Sofie Elisabeth, som var gift med præsten Niels Sommer i Nørre-Felding.

Kapellan ved denne kirke var 1711—31 Claus Gosmanns senere svigersøn *Laurits Lund*, som Falster ikke yndede (Amoen. II., 10), fordi han ikke anså ham for helt retskaffen. Hans eftermand, den tidligere hospitalspræst i Ribe *Terkel Nielsen Jested* (ved hospitalet 1719—31, ved Katrine kirke 1731—43), omtaler Falster ret velvilligt, men som en lidet belæst mand (Amoen. I., 43). Dennes eftermand som hospitalspræst, *Elieser Andersen Beyerholm* (1731—37, da han blev præst ved Frue kirke i Århus), blev hovedmanden for det pietistiske parti i Ribe, og gav anledning til Falsters sammenstød med de mere eller mindre pietistisk påvirkede hørere.

Foruden de hørere, vi allerede har truffet på, må vi endnu omtale et par af Falsters medlærere. *Hans Sirich* fra Tisted var Falsters rektor i de første 10 år i Ribe, indtil han gik over i præsteembede, og Falster

blev udnævnt til hans eftermand. Da han og Falster tiltrådte deres embede samtidig, er det naturligvis praktisk talt umuligt at påvise, hvem af dem der har hovedæren af, at Ribe skole rejser sig af det forfald, den hidtil havde ligget i. Rimeligvis har dog Falster været hovedmanden. Sirich synes at have været en elskværdig, men ikke synderlig driftig person.

Da Falster i 1723 selv blev rektor, antog han til subrektor sin nære ven professor Hans Grams broder *Lars Gram*, som i de første ti år var ham ikke blot en dygtig og pålidelig hjælper, men også en kær omgangsven. Samtidig med skoleembedet havde han stillingen som kapellan i Vilslev og Hunderup, og i præstegården i Vilslev fandt han sin hustru Johanne Elisabeth Barchmann, datter af sognepræsten. I 1733 blev han sognepræst i Hornslet og var så borte fra egnen en halv snes år, til han i 1743 fik sin svigerfaders embede, som han dog allerede 1744 ombyttede med Emmerlev. 1757 flyttede han til Sorø, 1759 til Stege, hvor han døde 1775. En snes år efter sin skolegernings afslutning har han vist fået anskaffet Falsters „*Amoenitates philologicæ*“ og har så moret sig med at opfriske gamle minder ved i randen at tilføje, hvem Falster sigter til i de enkelte tilfælde. Hans eksemplar findes nu i Kristiania universitetsbibliotek, og randnoterne er udgivne af L. Daae og J. Kinch (Danske Saml. 2. Række, IV. s. 142 flg.).

Efter hans afgang antog Falster til subrektor sin hustrus søstersøn *Jens Nielsen Ussing*, men dette gav anledning til hans første strid med biskop M. Anchersen. Denne fandt, at Ussing i ingen henseende, hverken ved lærdom eller vandel¹, var skikket til dette embede.

¹ Sml. Amoen, II., 23.

Biskoppen fik medhold heri, og Falster har måttet bøje sig, men hvor nødigt han har gjort det, ser vi deraf, at han ikke har villet indføre reskriptet i skolens protokol, ligesom han dær kun kalder subrektoren *Jens Nielsen* og intet nævner om, at han er afsat. Biskoppen har selv tilføjet *Ussing* og reskriptets indhold, men dette er igen overstreget, vist af Falster selv.

Samtidig blev broderen *Bagge Ussing* hører ved skolen. Han gjorde sin morbroder den store sorg helt at slutte sig til pietismen, vist stærkere end nogen anden af lærerne. Han var kun lærer i Ribe til 1736, da han kom til Holmens kirke i København som kateket. Han døde som sognepræst i Lille-Lyngby og Ølsted på Sjælland 1774 og er stamfader til slægten Algreen-Ussing.

Større glæde havde Falster af et andet svogerskab, Vibeke Baggesen og hendes mand, købmand *Anders Hånsen Mahler*, hvem Falster (Amoen. III., 33) omtaler som „en af vore købmænd, en from, retskaffen og gavmild mand“, der følte sig trykket af savnel af boglig dannelse. Han har undt andre, hvad han selv savnede; han har nemlig sammen med sin hustru stiftet det Mahler-Baggesenske stipendium for disciple i Ribe skole.

En tredie svoger, *Laurids Baggesen*, som senere blev embedsmand på Fyn, var noget af en Jean de France, som Falster nok holder af at drille med hans udenlandske parfyme, og hvem han lader vide, at høflighed og belevenhed ikke er opfunden af de franske, men stammer fra ældre tid (Amoen. II., 30).

Til Falsters Ribe-omgang hører endnu præsident Casten Worms godgørende svigermoder *Anna Margrethe Svane*, kancelliråd Jens Fosses enke, som var bosat i

Ribe og også har stiftet et skolelegat. Både hun og hendes æggede datter Christiane Marie Foss var nære omgangsvenner med Gabels, og hvor nær Falster har stået dem, ser vi af, at han blev bisat i deres åbne begravelse i domkirken. Frøken Foss var ligesom geheimeråd Gabel barnebarn af en af mændene fra 1661, ærkebiskop Hans Svane, hvis forældre begge var fødte i Ribe (Kinch II., 194); også det har vel knyttet hende til den Gabelske familie.

Endvidere kan hertil regnes nogle af egnens præster; den ovennævnte *M. Maturin Castensen*, præst i Jærne og Skast og senere provst for Skast herred, fortalte Falster noget nærmere om den vidunderlige svenske regnemester Lars Granberg (Amoen. III., 7); måske er han også den præst, der går med en bisp i maven og derfor ikke holder af Falsters påstand om, at rektor har myndighed til at besætte hørerpladserne ved skolen (Amoen. II., 14). *Clemens Fog* i Hviding har vi også allerede nævnt. *Poul Hansen Kurtz* i Darum-Bramming (1709—45), en borgmesterson fra Kolding (farfader til St. St. Blichers moder) har ellers ord for at have været en munter mand; Falster har imidlertid haft et skarpt sammenstød med ham i anledning af en fordømmende ligtale, han har holdt over en fortrukken kone (Amoen. III., 29), og regner ham til de gærning-hellige. Endelig kan vi nævne præsten i Nordby på Fanø *M. Jens Olesen Brasen* (1698—1723)¹, tidligere Falsters forgænger som konrektor (1688—98), som åbenbart har holdt forbindelsen med Ribe ved lige; han er af en anden slags, men næppe mere tiltalende for Falster, ortodoks til finger-spidsene, „en knarvorn teolog“ (Amoen. I., 54, III., 4) som i hedningernes dyder kun ser glimrende laster.

¹ Om ham og hans Strid med Jak. Blohm se „Fra Ribe Amt“ IV 198 ff.

Om hans plageånd, „kejseren og apostelen“ Jakob Blohm (som har givet Falster noget af stoffet til den danske satire „Verden som et Dolhus“), handler en af diskurserne (II., 12). Om det virkelig er denne nidkære præst, Falster har haft sin gemytlige diskurs „Om hunde som kirkeværger“ (II., 21) med, som Lars Gram opgiver, er mig noget tvivlsomt. En hentydning til, at manden bor på en ø, er næppe tilstrækkelig grund til at tro det.

Lad os nu, efter at vi har søgt at lære omgivelserne at kende, vende os til hovedmanden, det danske åndslivs ypperste repræsentant i Ribe i hin tid, rektor *Christian Falster* selv¹.

Slægten stammer formodentlig fra Falster; hans bedstefader var vist en kort tid rektor i Nykøbing, derefter præst i Skåne. Hans fader, der også hed Christian Falster, var rektor på Bornholm, men da han ikke vilde lede afsyngelsen af litaniet i kirken, kom han i strid med sin sognepræst, tog sin afsked fra skolen og søgte præstekald. Han var præst i Brandeslev på Låland, hvor sønnen er født nyårsdag 1690, senere i det sydligste Falster, men døde allerede, da sønnen var 4 år gammel. Det blev moderen, Marie Pedersdatter Staal, der efter mandens død bosatte sig i Vordingborg, som kom til at lede drengens opdragelse. Efter at være blevet undervist i hjemmet kom han 1700 i Nykøbing lærde skole, hvis rektor dengang var *M. Peder Andersen Højelse*. Denne mand har ikke blot som en dygtig skolemand taget sig af drengens undervisning, men et karaktertræk, der var arvet fra faderen

¹ Hovedkilden er Thorups skoleprogram fra 1828. Sml. også C. Bruun: *Falsteriana*. Kbh. 1869. N. M. Petersens *Litteraturhist.* IV. Vilh. Andersen: *Tider og Typer* II.

og bedstefaderen, er vist også blevet styrket ved Peder Højelses eksempel.

Både Falsters farfader og fader har opgivet skolegærningen ikke af ulyst til arbejdet, men fordi de ikke kunde finde sig i den underordnede stilling, en rektor havde i forhold til præsteskabet som en slags overdegn. Det er noget af det tragiske i Falsters liv, at han løber panden mod den samme mur og får blodige skrammer derved, men da det sker, er han så gammel, at han har taget sit parti og må blive ved skolen, hvor tungt det end til tider kan have været for ham. Æmnet behandler han gentagne gange i sine diskurser, og det ser ud, som om han har tro til, at han skal føre sin og skolens sag til sejr; nogle år efter erfarede han, at det ikke gik. Men her har netop Peder Højelse været en forgænger i kampen, idet han for at hævde sin stillings anseelse overfor den hoffærdige sognepræst Gregers Hansen Zimmer lod sig tildele titel af assessor og derved skaffede sig højere rang end provsten. Det ser ud til, at Falster i sin konrektortid har været hjemme på Falster til et bryllup, og dær har haft et skarpt sammenstød med den kalkunske provst og tappert forsvaret sin gamle lærer (Amoen. II., 24). Selv satte han ganske vist ikke megen pris på ydre ærestegn, han „vilde hellere være ædel end tituleres ædel“, men på sin vis var dog Peder Højelses assessorang et forsøg på at hævde skolestandens anseelse.

Efter Peder Højelses død i 1704 havde Falster endnu to rektorer, inden han 1708 blev student, og Falster synes at have stået højt hos dem alle, både ved sit elskværdige væsen og ved sin ualmindelige dygtighed. Ved sin studentereksamen viste han sig så moden og dygtig, at han tildrog sig professorernes

opmærksomhed, og især den daværende universitetsrektor Christian Reitzer blev ham stadig en god ven. Kun ét år studerede han i København, hvor Reitzers fortræffelige bibliotek blev til hjælp for ham ligesom for Holberg og Gram, og i den næsten jævnaldrende Hans Gram vandt han også en ven for livet. Allerede 1709 vendte han som baccalaureus tilbage til Nykøbing for at være lærer og kantor ved skolen. Han var ligesom de to største digtere i hans samtid, Holberg og Brorson, meget musikalsk, og han havde en smuk, klar tenorstemme.

I Nykøbing blev han i tre år og studerede i denne tid særlig græsk og latinsk sprog og litteratur, men også teologi, da hans moder havde lovet faderen at sørge for, at han blev præst. Det var vel hans egne og bedstefaderens erfaringer, der fik ham til at prøve på at holde sønnen borte fra lærerens altfor tornestrøede vej; men naturen var større end optugtelsen. Da der kom tilbud fra biskop Oksen om konrektoratet i Ribe (1712), besluttede han sig til at tage imod tilbudet og rejste til København for helt at ofre sin tid på sit yndlingsstudium, de gamle sprog. Han fik således aldrig nogen teologisk eksamen; men han kom heller ikke til at nyde den filologplads, der blev tildelt ham på Borchs kollegium, idet konrektor-pladsen allerede blev ledig samme efterår, og han altså måtte flytte til Ribe.

Her skulde han nu sammen med den nytiltrådte rektor Sirich prøve på at redde en dødsdømt skole. Året i forvejen havde der kun været to studenter fra Ribe (Broder og Hans Adolf Brorson), i Falsters og Sirichs første år var der slet ingen, og i hele skolen var der kun 14 disciple (omtrent to for hver lærer!).

De ny mænd tog imidlertid alvorligt fat; ligesom Søren Lintrup havde gjort det i Bergen, indførte Falster her disputereøvelser for de ældre disciple, og der kom i det hele skik på undervisningen. I de første år måtte der nok tages lidt hårdt for at genoprette skoletugten, men snart gik det uden anvendelse af hårde midler. Hvorledes forholdet senere var mellem Falster og ungdommen, ser man af, at børnene på gaden, når de så ham, råbte: „Det er Falster, det er Falster!“ og flokkedes om ham. Det var nok også ham, der afskaffede den straf at sætte vanartige disciple i Puggårds stok.

Allerede inden Falster kom til Ribe, havde han fuldendt sin oversættelse af Ovids Klagebreve på danske vers. Oversættelsen udkom dog først 1719. Den er et tidligt vidnesbyrd om de to tråde, Falsters skribentvirksomhed er snoet af: studiet af de gamle og kærligheden til dansk digtning og sprog.

Inden dette skrift udkom, havde Falster dog holdt sit indtog i den lærde verden. Han var tidlig begyndt at samle tillæg til de dengang eksisterende latinske ordbøger; hans ven professor Lintrup fik ham til at vente med udgivelsen, indtil han havde sammenlignet de nyeste udgaver af de tyske latinske ordbøger, men da det kom i 1717, var det et meget betydeligt tillæg af nye kildeangivelser til omtr. 5000 latinske ord. Da hans værk blev behandlet utilbørligt overlegent af den tyske ordbogsudgiver Andreas Stübel, svarede Falster skarpt samme år. Falster fortrød selv siden den bitre tone i sit svar (Amoen. I., 4; jfr. II., 27, udlæggelsen af det femte bud). Det var også noget nær den eneste gang, han på den måde forløb sig.

Men sit studium opgav han ikke trods denne mod-

gang. Han samler og udgiver bidrag til den latinske og græske litteraturs historie, og betegnende nok søger han særlig at fremdrage de glemte, dem, hvis skrifter er tabte eller hvis navn er gået til grunde, skønt deres værker er bevarede. Og endelig samler han sig om én stor opgave. Aulus Gellius, der levede i den romerske kejsertid, har i et stort værk, de „Attiske nætter“, samlet en mængde anekdoter og oplysninger om ældre forfattere, som nu for en stor del er tabte. Dette værk har Falster atter og atter gennemgået og levet sig ind i, og det blev hans videnskabelige hovedopgave at oplyse det i alle måder. Dette søgte han at gøre i sine „Riber nætter“ („Noctes Ripenses“), som var beregnet på at blive et værk i tre foliobind. Der udkom dog aldrig andet end brudstykker af det, men to håndskrevne folianter ligger inde i Københavns universitetsbibliotek i samme form, som han 1728 sendte dem til Holland for at søge en forlægger. Der er næppe engang nogen, der har læst dem, endsige udnyttet deres indhold.

Imedens Falster således arbejdede med sin videnskab, gled hans liv hen i Ribe. Han var allerede i 1714 sammen med sin rektor blevet magister, og i 1717 indgik han ægteskab med *Margrethe Baggesen*, hvis søskende vi ovenfor har omtalt. Deres ægteskab blev barnløst, men de to stod trofast hinanden ved siden, så længe de begge levede. Ægteskabet bragte ham i nærmere berøring med de borgerlige kredse i Ribe, og dette var sikkert af betydning for hans udvikling. Vi har allerede omtalt hans samtale med svogeren om boglig dannelse. Han trøster svogeren først med en stump af Lukian om Menippus, som steg ned til dødsriget for at få sandheden at vide, og

dær fik det svar af den vise Tiresias: „Jeg ved nok, min søn, at det, der volder dig tvivl, er filosofernes letsindighed, som næsten aldrig har samme Mening om samme sag. Men du skal vide: de, der lever bedst og visest, er de uvidende. Derfor skal du ikke bekymre dig om de latterlige småting, men lev et behageligt og roligt liv, smil og forsk ikke bekymret efter noget.“ Dernæst citerer han Peder Syvs ord-sprog: „Christus led aldrig mere end af de lærde“, og det er et sandt ord! Og til sidst fortæller han om filosofen på kirkeforsamlingen i Nikæa, som kunde disputere med syv bisper, men da en jævn. mand trådte op og sagde: „I Jesu Christi navn, hør sandheden, du filosof!“ og fremsagde trosbekendelsen, „tror du det, filosof“, da sagde filosofen „ja, det tror jeg“, og således blev han besejret af den jævne gubbe. Og han slutter: „Bliv du ved at være dig selv, og tro du mig, så behøves der slet ingen filosofiske lærdomme for at leve ret. Hold fast ved din smukke gavmildhed mod de fattige, din kærlighed til Gud og din næste, så skal du være mig en levende bibelfortolkning, ja et helt bibliotek, som er mig kærere og kosteligere end alle bindene på mine boghylder.“ (Amoen. III., 33). Dersom Falsters ægteskab har været ham indgangen til denne forståelse, så har det haft den allerstørste betydning for ham.

Også skolen gav ham rigeligt arbejde. Det var ikke nok, at han søgte at gøre sit bedste i de daglige undervisningstimer. Der måtte skabes bedre ydre kår for arbejdet. Skolens bogsamling var dårlig og for-sømt. Her tog Falster og hans venner fat. Casten Worm gav det største bidrag, biskop Thura og andre hjalp til, og snart kunde man opstille en god og vel-

holdt samling på omkring 300 bind, som kunde indvies i 1720. Falster skrev i den anledning en latinsk festtale om skolebiblioteker, som udkom i Leipzig samme år.

Derefter kom turen til skolens bygninger. To år efter indgav biskop Thura efter forestilling af rektor og konrektor en ansøgning til kongen om, at der måtte optages kollekt i de fire jyske stifter for at bygge hørernes boliger op fra nyt. Denne ansøgning blev bevilget den 16. april 1723. Nu udsendte biskoppen en skrivelse til venner og velyndere om at bidrage, og denne ledsagede Falster, som nu var blevet rektor, med et versebrev i de fem høreres navne; de „fem brødre her fra Ribe“ beder om hjælp til deres syge moder; huset er så forfaldent,

At ingen krøbling-hytte-art
 kan være så vanheldig,
 ej vogterhus på marken snart
 så ussel og brøstfældig.
 Vor væg ser ud som kjol med hul
 på albu fuld af klude,
 vort tag som hat foruden puld,
 hvor håret hænger ude;
 kort sagt, hvis bygnings svaghed var
 en dyd, da kan vi sige,
 at Ribe-skole næppe har
 i Dannemark sin lige.

Svaret kom godt nok. Kollekten indbragte godt 800 rdl., domkirken gav de 120 rdl., fru Foss havde betalt for at få indrettet en åben begravelse, og en række enkelte gav tilsammen næsten 1000 rigsdaler, den største gave var fra Thuras ven Rostgaard (120 rdl.), og en af de første, der tegnede sig, var geheime-rådinde Harboe med 100 rdl. Det indkomne beløb

slog til til en ombygning af lærerboligerne, men den egentlige skolebygning stod endnu 1726 forfalden og trængte i høj grad til ombygning. Da måtte Thura og Falster i gang igen. Domkirkens værger, Terpager og Seerup, tilbød 200 rdl., der blev bevilget en kollekt i Fyns stift, Sjællands stift tilbød 100 rdl., og så tilbød fru Harboe at indestå for resten, „ihvor stor end summen måtte være“. Så tog man fat. Fra medlemmer af kongehuset fik man o. 250 rdl., fra domkirken 200, fra forskellige private 190 rdl. (deriblandt stiftamtmand Calnein 10 rdl.), de godt 130 rdl., som manglede, kom fra fru Harboe, endda med rund hånd.

Falster skrev et smukt takkedigt til biskoppen for hans udmærkede hjælp, som også blev indtaget i den festkantate, eller festtale på vers, hvormed han fejrede indvielsen af det ny skolehus den 13. januar 1727. Det slutter:

Se, biskop Thura, dette er
den løn, du dær kan vente.
din godhed skal blandt os enhvær
med kærlighed forrente. .
Ja når du sover sødelig
blandt dine døde fædre,
da skal vor Riber-skole dig
velsigne, takke, hædre.

Men det var ikke uden grund, at han tilegnede sit festdigt til fru Harboe, som var rede til at støtte, da værket begyndte, og drog omsorg for, at det blev fuldendt. Hun var på Falsters indstændige opfordring selv til stede ved festen.

Således havde Falster faaet sin skoles ydre forhold i orden, og han ønskede ikke at flytte fra den. Anledning hertil havde der været og skulde der siden blive. Allerede i 1719 havde venner i København sat sig i

bevægelse for at få ham til universitetet, og bl. a. Løvenørn ønskede dette; han skriver til Falster, at han har hørt af biskop Thura, at Falster tænkte paa at blive præst, men „min mening var, som den endnu er, I kunde tjæne Gud og landet lige så vel ved akademiet (d. v. s. universitetet) som ved prædikestolen.“ Samtidig frabeder han sig den ære, Falster havde tiltænkt ham: at tilegne ham et af sine skrifter. Falster frabad sig professorpladsen, da den skik at skifte æmne, som rådede ved universitetet, var ham imod (han kaldte det „videnskabeligt flerkoneri“). Netop da han var lige ved at få Ribe skoles bygninger i orden, fik han fra Gram at vide, at man tiltænkte ham pladsen som rektor i Roskilde, hvis indtægter var større end Ribe bispestols. Han svarer biskop Christen Worm, at han er bange for at fristes af begærlighed, han er glad ved sin stilling. „Fremdeles er ved Guds nådige bistand min skole i den tilstand, at jeg ikke uden vemodighed kunde forlade mine elskelige *collegæ* og de mange kære unge mennesker, som ligger mig så nær på hjertet, at jeg intet skal mælde om mine mange gode venner og velyndere her på stedet (som er mit største og ypperste liggendefæ her i verden)“; fremdeles nævner han sit svagelige helbred, og med tak for det venlige tilbud beder han sig fritaget for fremmelsen.

Biskop Worm søgte venligt og spøgefuldt at overtale ham, men indrømmede, at pladsen var vanskelig, da skolens orden var i slemt forfald, så en svag mand nok kunde grue for at komme dær.

Endnu engang, i 1732, tilbød universitetet ham professorplads (i latinsk veltalenhed), „men farvel, værdighed, når jeg ikke selv farer vel!“ Trods de for-

højede lønninger ved universitetet fristes han ikke til at forlade Ribe, hvor han er tilfreds.

Var tilbudet kommet blot et par år senere, havde han måske ikke set slet sådan på det. Det, han har nydt i Ribe og ikke villet risikere at miste ved en forflyttelse, var ikke mindst sin uafhængighed. I biskop Thura havde han haft en forstående og velvillig tilsynsmand eller rettere støtte for sit arbejde. Hos hans eftermand Matthias Anchersen mødte han mildest talt ingen velvilje. Vi har omtalt deres stridigheder allerede. Samtidig rykker pietismen ham nærmere og nærmere ind på livet, i 1735 møder vi den i skolen med hans egen slægtning i spidsen, næste år indtager den domkirken, idet Broder Brorson bliver stiftsprovst efter den gamle Søren Seerup. I 1731 har han udtalt sig frejdigere end nogensinde mod både ortodoks og pietistisk dømmesyge — svaret bliver, at han får afslag på et ønske om at måtte rejse til Holland for at hilse på sin ven filologen Haverkamp. Hans egen slægt, brødrene Ussing, gør ham hver på sin måde livet surt.

Da forskanser han sig i sin faste borg, hjemmet, med den snævrere omgangskreds og skolen, og her lægger han i de sidste tyve år hele sit arbejde¹, stadig rede til den store rejse. Om han har imødekommet General-kirkeinspektions-kollegiets ønske om at hjælpe til ved bibelgennemsynet i 1737 flg., er tvivlsomt. En „Kort indledning til den himmelske filosofi“, hvis første del han 1741 tilsendte geheimeråd J. L. Holstein, fik han næppe nogensinde fuldendt; den hænger vist nøje sammen med hans skoleundervisning, medens hans

¹ Han vilde hellere castigere (forbedre) ungdommen end de gamle forfatteres værker, siger hans biograf, konrektor Hans Hansen.

tidligere videnskabelige virksomhed ikke havde nogen umiddelbar forbindelse med denne.

En forberedelse til den store rejse er hans ansøgning om enkepension for sin hustru (1749), hvis hun skulde overleve ham. Ansøgningen blev bevilget. Godt tre år senere faldt han i sin sidste sygdom; hans sidste ord, før døden kom (den 24. oktober 1752), var: „Nu rejser jeg, Grete“. Hans hustru overlevede ham i 47 år og døde først 1789, 97 år gammel.

Falster var en lærd mand, men ingen muggen stuelærd. Han vilde herske over sit skrivebord, ikke have det til at herske over ham; og det ser ud til, at han med årene mere og mere har frigjort sig for dets herredømme.

Det kan nemlig ikke nægtes, at den Falster, vi lærer at kende i hans første tid, trods den smukke oversættelse af Ovid, er ved at forgå i småtterier. Det er først, da han er omkring de 30, at han får mere luft under vingerne. *Da bliver han dansk digter.*

Han begyndte med en udgave og oversættelse af Juvenals 14. satire om børnetugt, som vist er trykt i 1719, men den ældste bevarede udgave er fra 1731. Så kommer 8 satirer i løbet af de ti år fra 1720 til 1730, nemlig:

Disse tiders onde optugtelse. 1720.

Dårers alamodiske leveregler. 1721.

Den dårlige udenlandske rejse og den modige hjemkomst. 1721.

Den utidige rangsyge. 1722.

Den uforsvarlige recommendation. 1722.

Det dårlige giftermål. 1722.

Gerrigheds afmaling. 1722.

Verden som et dolhus. 1730.

Hertil kommer „Om falske venner“, som han indsendte til den kappestrid om at skrive danske vers, hvortil Holberg havde indbudt i 1739. Den er trykt i „Tredje prøve af sirlige og smukke danske vers“, udg. af Holberg. Måske har han også skrevet „Den latinske skriverstue“, som blev trykt i en samling smukke danske vers 1742¹. Ingen af sine satirer har han udgivet under sit eget navn, men et par af dem har han offentlig vedkendt sig (Amoen. I., 17, og II. 12). Adskillige af æmnerne minder stærkt om Holbergs samtidige komedier, men formen og behandlingen er vidt forskellig. Versene er gennemgående lette, men minder dog mere om den foregående tid end Holbergs. De er måske snarere at regne for toppunktet af den ældre satiriske digtning, men i selve deres lette form, der falder adskilligt mere musikalsk end Holbergs, vidner de om et øget herredømme over sproget. De er i det hele ved siden af Holberg det eneste af tidens verdslige digtning, der kan nydes umiddelbart endnu².

Langt mere moderne er Falsters latinske diskurser, „Amoenitates philologicæ“, som hans udgiver døbte dem imod hans ønske (udkom i tre bind i Amsterdam 1729—31). I dem giver han ganske vist en del betragtninger, der vidner mere om studerekamret end om livet, men ved siden deraf rummer de en mængde oplysninger om hans egen færd og omgivelser, og derfor har de også været benyttet så ofte i det fore-

¹ Dette er en berøring mellem Falster og Holberg. I tilskrifterne til sit eget eksemplar af Amoen. (nu på Københavns universitetsbibliotek) henviser Falster én gang (III., 19) til et værk af Holberg.

² Falsters satirer blev udgivet 1840 af Samfundet for den danske litteraturs fremme ved Chr. Thaarup.

gående. Og især tegner de et billede af Falster selv og hans forhold til tiden, som er enestående i vor litteratur.

At give et bedre begreb om, hvad de fortæller os, end Vilhelm Andersen har gjort i sin bog „Tider og Typer“ II., tiltror jeg mig ikke ævnen til. Jeg vil derfor henvise til den og til den nys udkomne danske oversættelse (ved Jørgen Olrik under titel *Lærdoms Lystgård*) og forøvrigt også til de mange træk, jeg i det foregående har lånt derfra.

Falsters øvrige danske vers er der ikke meget ved; det er lykønskings- og takkevers i tidens sædvanlige stil.

Endnu skal her blot nævnes et enkelt træk, inden vi forlader Falster.

Da han var død, skrev en mere velmenende end forstandig mand et æredigt, der slutter:

Thabor har du Ribe været,
godt at bo udi dit sted,
da du varst for verden æret
med en ret trefoldighed.
Ak! i dig den sidste lektor,
sidste bisp i dig er død,
og i dig den sidste rektor,
hvo er vel som disse fød?

Sammenstillingen Terpager, Matthias Anchersen og Falster som en ny treenighed på Tabor er jo fæl.

En anonym lod Falster (på Parnas) vamlens ved denne tale og sige om sig selv:

Jeg havde undermænd, ja overmænd og lige,
hvor lærd jeg ellers var, bør skønsom kender sige.
At rektors dygtighed i Danmark end er kæk,
kan selv min eftermand betyde denne gæk.

Apollo, du min sol! I Musæ, mine stjærner!
Parnassi lærde kor, I høj-oplyste hjærner!

Ak tåler aldrig mer så grov en charlatan,
ak viser løgneren fra denne høje plan!
Ved disse Falsters ord kom rimeren i knibe,
han stod på bjærgetop, som hans fornødred' Ribe,
man råbte: borte er hans herlighed og sans,
ham tjæner nysekrud, men ikke lavrbærkrans.
Her brød Apollo ud: du nar! bliv klog af dette,
at utilbørlig ros kan give døden plette;
nægt ingen levende sin velfortjænte pris,
det er den døde nok, han selv er klog og vis.
Så blev den pillegrim beordret til at vandre,
en march blev spillet smukt af Falster og de andre,
den dejlige musik blev overmåde rar,
de ni gudinder sang: derned trefoldig nar!

Den mand, som således værgede om smagen, og som bl. a. også hævder, at Brorson er vel så god en bisp som Anchersen, var den samme, som et års tid senere kom til Ribe og blev skoleholder for nogle fornemme folks børn. Det er Ambrosius Stub, som her holder sit indtog i Ribe bys litteraturhistorie.

Falsters tid er forbi, Brorsons og Stubs er inde, og dermed når Ribe det højeste i digtning, som denne by endnu er nået.

